

A Kínai Népköztársaság „kétvágányos” külpolitikája

A mai kínai külpolitika és a „kétvágányos rendszer” bevált receptje¹

A Kínai Népköztársaság külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszerének megismerése, feltérképezése és megértése rendkívül nehéz feladat mindazok számára, akik nem rendelkeznek alapos Kína-ismerettel. Az ázsiai ország külpolitikájának megértése ugyanis megkíván egyfajta „hermeneutikai” megközelítést: Kína külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszere kizárólag az azt magában foglaló politikai, társadalmi, értékrendi, gazdasági és kulturális kontextus keretében érthető meg és értelmezhető. E kontextus ismeretében felismerhető, hogy a jelenlegi kínai külpolitika számos tekintetben ugyanazt az utat járja, mint amelyet az 1980-as és 1990-es években a kínai belpolitika és gazdaságpolitika követett: ahogy a 80-as és 90-es évek kínai belpolitikája és gazdaságpolitikája, éppúgy a mai kínai külpolitika cél-, érték-, érdek- és eszközrendszere is egyfajta „kétvágányos rendszerbe” (*shuangguizhi* 双轨制) illeszkedik, illetve a mai kínai külpolitika is egy „kétvágányos rendszer” kiépítését végzi. Ennek felismerése, véleményünk szerint, a mai kínai külpolitika megismerésének és megértésének alapfeltétele.

A Kínai Népköztársaságban hozzávetőleg négy évtizeddel ezelőtt, Deng Xiaoping (Teng Hsziao-ping) és a körje csoportosuló kommunista politikusok hatalomra jutását követően kezdődött meg Mao Zedong (Mao Ce-tung) bel- és külpolitikájának mélyreható átalakítása. Bár a Mao 1976-ban bekövetkezett halálát követő, Hua Guofeng nevéhez fűződő rövid „interregnum” időszakában is fontos változások zajlottak le a kínai belpolitikában, azonban a Kínai Népköztársaság bel- és külpolitikájának markáns átalakulását a Deng Xiaoping által 1978 végén, 1979 elején elindított, „reform és nyitás” (*gaige kaifang* 改革开放) néven ismertté vált reformfolyamat hozta magával.²

Deng Xiaoping hatalomra lépésekor a vezető kínai politikusok óriási kihívással néztek szembe: egy olyan ország gazdasági és belpolitikai rendszerét kellett átalakítaniuk, amely évtizedeken át egy sztálini típusú, személyi kultuszon alapuló, egyszemélyi vezetésű diktatúra uralma alatt élt.³ Bár Mao politikája a kínai lakosság számára sok szenvedést, az ország számára pedig több évtizedes lemaradást okozott, ennek ellenére ideológiája,

¹ A kézirat lezárásának dátuma: 2018. február.

² CHANG 1988; NAUGHTON 1995; JORDÁN–TÁLAS 2005, 236–370.; WONG 2005; HE 2007, 275–291.; ZHANG 2010.

³ Jegyezzük meg, hogy a politikai és gazdasági rendszer átalakítása a Kínai Kommunista Párt és a hatalmon lévő politikai elit túlélésének is alapvető feltétele volt. Deng felismerte, hogy a Kínai Kommunista Párt a maói évtizedek után akkor lesz képes a hatalmát megtartani, ha a politikai rendszert úgy változtatják meg, hogy kiküszöböljük a maói rendszer bizonyos negatívumait, illetve a gazdasági rendszert úgy alakítják át, hogy a gazdasági reformok a lakosság életszínvonalának minél gyorsabb, minél látványosabb javulását idézik elő.

tanításainak, eszméinek rendszere, amely évtizedeken keresztül szerves részévé vált a kínai társadalom gondolkodásának, értékrendjének, Mao halála után is tovább élt, és meghatározta a sok százmillió kínai ember gondolkodását, értékrendjét. Könnyen belátható, hogy ilyen környezetben a politikai és gazdasági rendszer mélyreható átalakítása nem volt egyszerű feladat. A Deng-érában meginduló reformok cél-, érték- és eszközrendszere sokszor szöges ellentétben állt a korábbi évtizedekben dominánsan helyesnek tekintett cél-, érték- és eszközrendszerrel.⁴

Ezzel szoros összefüggésben, jelentős részben a régi rendszer irányából az új rendszer irányába való elmozdulás során felmerülő súrlódások, konfliktusok minimalizálása érdekében, a gazdaság átalakítását a Deng-érában egy olyan keretrendszerben kezdték meg, amely a „kétvágányos rendszer” nevet kapta. A „kétvágányos rendszer” lényege az volt, hogy a régóta fennálló tervgazdaság megtartása mellett a gazdasági rendszerbe bevezettek bizonyos piacgazdasági elemeket, kombinálták egymással a tervgazdasági és a piacgazdasági rendszert, miközben a hangsúlyt egy hosszú éveken át tartó folyamat során fokozatosan az utóbbira helyezték át, míg nem a piacgazdasági rendszerrel felváltották a tervgazdasági rendszert.⁵ A gazdasági rendszer átalakításának elsődleges célja az volt, hogy biztosítsa az ország gazdasági növekedését, illetve a lakosság életszínvonalának emelkedését.

Bár a „kétvágányos rendszer” elnevezést széles körben csak a gazdasági rendszer reformjának említett időszakára szokás használni, azonban a kínai belpolitikai rendszer reformját a Deng-érában ugyanilyen „kétvágányos rendszer” keretein belül kezdték meg. A belpolitikai rendszer átalakítása elsősorban azt a célt szolgálta, hogy a Kínai Kommunista Párt uralmának fenntartása mellett fokozatosan valósuljon meg a maói elvek által meghatározott politikai rendszerről egy új cél-, érték- és eszközrendszert alkalmazó politikai rendszerre való áttérés. Ennek a „kétvágányos rendszernek” a kereteit egyebek mellett a „négy alapelv” (*si xiang jiben yuanze* 四项基本原则) és a *Határozat a Kínai Népköztársaság megalapítása utáni időszak egyes párttörténeti kérdéseiről* (*Guanyu jianguo yilai dang de ruogan lishi wenti de jueyi* 关于建国以来党的若干历史问题的决议) című párthatározat jelölte ki.⁶

A gazdasági és a belpolitikai reformok területén a „kétvágányos rendszer” alkalmazása beváltotta megtervezői hozzá fűzött reményeit. A kínai gazdaság látványos növekedésnek indult, a lakosság életszínvonalja jelentős mértékben emelkedett, Kína a tervgazdasági rendszerről áttért a piacgazdasági rendszerre. Belpolitikai téren megvalósult egy új cél-, érték- és eszközrendszert alkalmazó politikai rendszerre való áttérés, a Kínai Kommunista Párt pedig sikerként könyvelhette el, hogy mindeközben sikerült megőriznie (kizárólagos és megkérdőjelezhetetlen) politikai hatalmát az ország felett.

A belső reformok következtében ugyanakkor jelentősen megváltozott a Kínai Népköztársaság helye és szerepe a nemzetközi térben. Ebből fakadóan Kína számára egyre fontosabb céllá vált a nemzetközi rendszer reformja, átalakítása annak érdekében, hogy nemzeti érdekeit minél hatékonyabban tudja érvényre juttatni, illetve azokat minél kevesebb tényező veszélyeztesse. E cél elérését segíti elő a Kínai Népköztársaság „kétvágányos”

⁴ JORDÁN–TÁLAS 2005, 294–297.; HE 2007, 250–258.

⁵ NAUGHTON 1995; ZHANG–YI 1997, 19–55. (különösen: 24–26.); P. SZABÓ 2011, 151.; ZHANG–CHANG 2016, 27–33., 111–113.

⁶ ZZWBW 1983, 144–170.; HE 2007, 272–275.; P. SZABÓ 2012, 11–12.

külpolitikája, amely egy „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítését végzi, a belföldi politikai és gazdasági reformok során már jól bevált recepteket követve.

A Sárkány közbelép – Kína megváltozott nemzetközi helye és szerepe

Kína lakosságának és politikai vezetőinek régi álma volt, hogy Kína visszaszerezze egykori nagyhatalmi pozícióját a világban. Az 1800-as évek elején Kína még gazdasági, politikai és katonai nagyhatalom volt, ő termelte meg a világ GDP-jének több mint 30%-át. Ezt a nagyhatalmi pozíciót azonban az 1800-as évek folyamán fokozatosan elveszítette, sőt az 1900-as évek első felének jelentős részében *de facto* számos részre volt szakadva.⁷

Azonban a nagyhatalmiság visszanyeréséről szóló álmom végül megvalósult. A Deng-érában megindult reformok és átalakulás következtében az elmúlt évek folyamán a Kínai Népköztársaság ismét gazdasági, politikai és katonai nagyhatalommá vált.

Szoros összefüggésben azzal, hogy a „nyitás és reform” megindítását követő három és fél évtizedben a kínai GDP évente átlagosan hozzávetőleg 10%-kal nőtt, mára a kínai gazdaság a világ egyik legnagyobb gazdaságává vált. Nominális GDP alapján számolva a kínai gazdaság jelenleg a világ második legnagyobb gazdasága, közvetlenül az Amerikai Egyesült Államok után következik a sorban. Vásárlóerő-paritáson (*purchasing power parity*) számolva ugyanakkor 2014-ben a kínai gazdaság a világ legnagyobb gazdaságává vált, és megelőzte az Amerikai Egyesült Államok gazdaságát. Kína ma már hozzávetőleg 11,5 billió USD értékű éves GDP-vel rendelkezik. Az utolsó lezárt statisztikai évben, 2017-ben a kínai GDP-nek csak az éves növekménye 8353 milliárd *yuan* volt, ami hozzávetőleg egyenértékű a világ 14. legnagyobb gazdaságával rendelkező Ausztrália teljes 2016-os GDP-jével.

Ugyanakkor Kína ma már a világ legnagyobb exportőre is, nem véletlenül nevezik gyakorta „a világ műhelyének” vagy „a világ gyárának”. Az elmúlt évek során az export tekintetében maga mögött hagyta Japánt, az Amerikai Egyesült Államokat és végül Németországot is, így a világ legnagyobb exportőrévé vált.

Kína egyúttal a világ legnagyobb kereskedőnemzete is, tehát exportjának és importjának összvolume alapján is világszerte, azaz a világ országai közül Kína bonyolítja a legnagyobb külkereskedelmi forgalmat. Előbb maga mögé utasította Németországot, majd az Amerikai Egyesült Államokat, és ezzel megszerezte az elsőbbséget. Legnagyobb kereskedelmi partnere az Európai Unió, második és harmadik legnagyobb kereskedelmi partnere pedig az Amerikai Egyesült Államok, illetve az ASEAN-országok csoportja. Ebből jól látható, hogy Kína gazdasági kapcsolatai átszövik az egész világot, a kínai gazdaságot egyszerre fűzik szoros szálak Európához, az Amerikai Egyesült Államokhoz és az ázsiai régióhoz.

A fentiekben túl a Kínai Népköztársaság a világ legnagyobb piaca, közel 1,4 milliárd fogyasztóval. Ráadásul olyan piaccal rendelkezik, ahol a fogyasztók vásárlóereje és fogyasztása rendkívül dinamikus növekszik. Nem véletlen, hogy Kínában kiélezett piaci verseny folyik az egyre erősödő és sokasodó belföldi vállalatok és a tömegével betelepülő külföldi vállalatok részvételével.

⁷ MADDISON 2007, 43–49., 157.

Emellett a Kínai Népköztársaság rendelkezik a világ legnagyobb valutatartalékával. Ez a valutatartalék manapság 3 billió USD körül mozog. Ehhez fontos hozzátenni, hogy Kínában több mint 5 billió USD értékű éves hazai megtakarítás képződik. Nem véletlen, hogy a Kínai Népköztársaság 1,8 billió USD értékben a világ más országainak nettó hitelezője.

Mindeközben Kína a világ egyik legnagyobb tőkevonzó képességgel rendelkező országa. A közvetlen külföldi befektetések, vagyis az FDI (*Foreign Direct Investment*) éves beáramlása tekintetében évről évre az első között végez a nemzetgazdaságok kompetíciójában.

Kína ugyanakkor nem csupán felszívja a világgazdaságban mozgó tőkét, hanem maga is rengeteg tőkét helyez ki a világgazdasági térbe. Az elmúlt évek folyamán Kína a világ egyik legnagyobb globális befektetőjévé, a világgazdaság egyik legfontosabb tőkeforrásává vált. A kifelé irányuló közvetlen befektetések, vagyis az ODI (*Outward Direct Investment*) éves kiáramlása tekintetében Kína ma már a harmadik helyen áll a világranglistán, kizárólag az Amerikai Egyesült Államok és Japán előzi meg.

Fontos megemlíteni azt is, hogy Kína egyidejűleg a világ legnagyobb energiafelhasználója és a világ legnagyobb energiatermelője, mindebből fakadóan rendkívül nagy hatást gyakorol az energiahordozók piaci árának alakulására is.

Mindeközben a Kínai Népköztársaság tagja és aktív szereplője számos fontos nemzetközi szervezetnek és multilaterális fórumnak, és ezeken keresztül is komoly politikai befolyást gyakorol a globális térben. Mindenekelőtt szükséges hangsúlyozni, hogy Kína az ENSZ Biztonsági Tanács öt állandó tagjának egyike. Ez önmagában is egyértelművé teszi, hogy megkerülhetetlen szereplője a nemzetközi térnek, és rendkívül jelentős globális politikai hatóerővel rendelkezik. Tagja az APEC-nek (Asia-Pacific Economic Cooperation; Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés), a Sanghaji Együttműködési Szervezetnek, a G20-országoknak, a BRICS-csoportnak. A Nemzetközi Valutaalapban (IMF) jelenleg a harmadik legnagyobb szavazati súllyal rendelkező ország. Hosszas erőfeszítéseket követően elérte, hogy 2001 decemberében a WTO (World Trade Organization; Kereskedelmi Világszervezet) tagjává váljon, ezzel a korábbinál lényegesen nagyobb és egyszerűbb hozzáférést kapott a tagországok piacaihoz. (Csatlakozását 16 éven át tartó tárgyalássorozat előzte meg, ez volt a leghosszabb tárgyalássorozat a WTO és elődje, a GATT addigi történetében.) Külön figyelmet érdemel, hogy Kína és a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségéhez (ASEAN) tartozó országok részvételével 2010. január 1-jén létrejött az ACFTA, vagyis az ASEAN-China Free Trade Area (ASEAN–Kína Szabadkereskedelmi Zóna), amely a lakosság számát tekintve (kb. 2 milliárd fő) a világ legnagyobb szabadkereskedelmi zónája.⁸ Kína számos multilaterális regionális fórumot, együttműködést is létrehozott, ilyen például a Kína–Afrika Együttműködési Fórum⁹ (*Zhong Fei Hezuo Luntan* 中非合作论坛; Forum on China–Africa Cooperation; FOCAC), a Kína – Arab Államok Együttműködési Fórum¹⁰ (*Zhong A Hezuo Luntan* 中阿合作论坛; China – Arab States Cooperation Forum), a Kína – Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége Fórum (*Zhongguo – Lagongti Luntan* 中国—拉共体论坛; China – CELAC Forum), de ilyen például a térségünkre fókuszáló Kína – Közép- és Kelet-európai Országok Együttműködése (*Zhongguo – Zhongdongou Guojia Hezuo* 中国 — 中

⁸ CHENG 2016, 146.

⁹ LIU 2014, 326–327.

¹⁰ JALAL 2014, 199–221.

东欧国家合作; Cooperation Between China and Central and Eastern European Countries; vagy más néven: 16 + 1) elnevezésű együttműködési platform is.

A Kínai Népköztársaság egyben katonai nagyhatalom is. A világ legnagyobb létszámú hadseregével rendelkezik, amelynek aktív állománya hozzávetőleg 2 millió fő. Katonai potenciálját rendkívül dinamikusan fejleszti, katonai célú költségvetését az elmúlt években folyamatosan növelte, az utóbbi három évtized során többnyire évi 10% feletti mértékben. Jelenleg a világ második legnagyobb katonai célú költségvetésével rendelkezik, kizárólag az Amerikai Egyesült Államok előzi meg ezen a téren. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy Kína a világ egyik legjelentősebb nukleáris arzenálját birtokolja.

A világ legnagyobb népességgel rendelkező országa tehát az elmúlt évek során gazdasági, politikai és katonai nagyhatalommá vált. Ez a folyamat pedig felerősítette Kína azon igényét, hogy a Kína által kevésbé befolyásolt világrend fokozatosan alakuljon át egy új típusú világrenddé: egy Kína által jelentősen befolyásolt vagy Kína által dominált világrenddé.

Nemzetközi befolyásszerzés a konfrontáció kerülésével – a „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer és a „kétvágányos” nemzetközi rendszer

Csakhogy az új típusú világrend kiépítése nem jelentett és még ma sem jelent Kína számára egyszerű feladatot.

Először is a kínai belpolitikában, kormányzásban, jogrendszerben megjelenülő értékrend sok esetben szöges ellentétben áll a Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőzően fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőinek – elsősorban, de nem kizárólagosan a Nyugat országainak (Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió tagállamai) – értékrendjével. Ez az értékrendi különbség időről időre markánsan kidomborodik. Nagyon látványos és máig ható értékrendütközés következett be például 1989-ben a Tiananmen téren zajló tömegmegmozdulás erőszakos felszámolásakor, illetve a megmozdulást követő megtorlások, bírósági ítéletek miatt. De az értékrendek ütközésére számos példát hozhatnánk a későbbi időszakból is (beleértve napjainkat). Könnyen belátható az is, hogy az 1989 előtti bipoláris világrend idején a Szovjetunió által irányított szocialista táborral szemben álló országok lakossága éppúgy, mint a volt szocialista országok lakossága, túlnyomórészt nem látná szívesen, hogy egy magát szocialistának valló ország új világrendet építsen ki.

Másodszor, a Kínán kívüli világhoz tartozó országok egy jelentős része *potenciális katonai fenyegetést* lát a Kínai Népköztársaságban, lehetségesnek tartja, hogy Kína saját érdekeinek érvényesítése érdekében a jövőben akár fegyvereinek használatától sem fog tartózkodni.

Harmadszor, számos országban (köztük kiemelten a Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőzően fennálló nemzetközi rendszert leginkább domináló országokban) a társadalom meghatározó szereplőinek jelentős része vélekedik úgy, hogy *Kína érdekei számos területen ütköznek saját országuk érdekeivel*, ezért országuk számára nem előnyös, ha Kína nemzetközi befolyása tovább fokozódik.

Kína nemzetközi befolyásának növekedését tehát számos tényező akadályozza, hátráltatja. Ebből fakadóan, ha Kína növelni szeretné befolyását a nemzetközi térben, akkor egyrészt arra kell törekednie, hogy *a már meglévő akadályokat elhárítsa, a kialakult konfliktusokat kezelje*, másrészt arra, hogy *elkerülje a további konfrontálódást* a fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőivel.

Ezek után korántsem meglepő, hogy a Kínai Népköztársaság külpolitikai retorikája és nemzetközi (politikai, gazdasági, biztonság- és védelempolitikai) tevékenysége által együttesen alkotott kontextus elemzése, tanulmányozása révén kirajzolódnak a kínai külpolitikát alapvetően meghatározó alábbi koncepciók:

1. Kína úgy képes a leghatékonyabban érvényesíteni érdekeit a nemzetközi térben, ha „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszert alkalmaz.
2. A Kína által kevésbé befolyásolt világrendből a Kína által jelentősen befolyásolt vagy Kína által dominált világrendbe való átmenet úgy valószínűsíthető meg a leghatékonyabb módon, ha a kínai gazdasági és belpolitikai reformok jól bevált receptjét követve Kína „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítésére törekszik.

A „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer lényege a következő:

1. Annak érdekében, hogy Kína minél hatékonyabban érvényesítse érdekeit, érje el céljait a nemzetközi térben anélkül, hogy számottevően konfrontálódna a fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőivel, a kínai külpolitikának kettős, publikus és nem vagy kevésbé publikus (például *low profile*) elemekből konstruálódó cél-, érték-, érdek- és eszközrendszert szükséges alkalmaznia.
2. A külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer nonkonfrontatív elemei (tehát amelyek nem sodorják Kínát konfliktusba a fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőivel)¹¹ a publikus körbe tartoznak, míg konfrontatív elemei (tehát amelyek Kínát konfliktusba sodornák a fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőivel) a nem vagy kevésbé publikus kör részét képezik.
3. A külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer nem vagy kevésbé publikus elemei bizonyos feltételek fennállása esetén (például a publikussá válás már nem okoz számottevő konfrontációt, vagy a publikussá válás miatti konfrontáció már Kína számára kezelhető nagyságrendű) sorolhatók át a publikus körbe. Cél ugyanakkor, hogy egy fokozatos és rendkívül türelmesen végrehajtott (akár évtizedeken át tartó) átmenet folyamán a nem vagy kevésbé publikus elemek minél nagyobb része átsorolódjon a publikus körbe.
4. Bizonyos körülmények fennállása esetén (például Kína alapvető nemzeti érdekeit fenyegető veszély) ugyanakkor lehetséges vagy szükséges egyes nem vagy kevésbé publikus elemek publikus körbe való idő előtti átsorolása.

Ez a „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer voltaképpen azon a külpolitikai koncepción alapszik, amelynek lényegét Deng Xiaoping ezekkel a szavakkal összegezte: „rejtjük el ragyogásunkat, és burkolózzunk homályba” (*tao guang yang hui* 韬光养晦).¹²

¹¹ Érttem ez alatt a lehetséges konfliktusok széles spektrumát, az értékrendi konfliktustól a katonai konfliktusig.

¹² A „rejtjük el ragyogásunkat, és burkolózzunk homályba” politikáról lásd: ZHENG 2008, 16–23.

Ezen „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer egyik fő célja a „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítése, és azon keresztül egy új, Kína által jelentősen befolyásolt vagy Kína által dominált világrendbe való átmenet. A „kétvágányos” nemzetközi rendszer lényege az alábbiakban foglalható össze:

- a) Kína (a nemzetközi katonai szervezetek kivételével) támogatja a jelenlegi nemzetközi rendszer fennállását és működését, annak aktív, megbecsült és lehetőleg egyre befolyásosabb szereplője kíván lenni, miközben igyekszik a fennálló rendszeren belül számára kedvező reformokat kiharcolni.
- b) Ezzel egyidejűleg hozzákezd egy általa dominált, a korábbival párhuzamosan létező nemzetközi intézményrendszer, gazdasági, politikai, katonai együttműködési rendszer kialakításához, amely a jövőben képes lehet zökkenőmentesen leváltani, helyettesíteni a korábbi rendszert. Elsősorban a fennálló rendszer azon elemeivel igyekszik párhuzamosságot kiépíteni, amelyek a Kína számára ideális mértékű befolyást nem garantálják.

A „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítésére való törekvés voltaképpen nem más, mint az a külpolitikai cél, amelyet a kínai külpolitika alakítói ma úgy fogalmaznak meg: „a globális kormányzás rendszerének átalakítása” (*quanqiu zhili tixi biange* 全球治理体系变革).¹³

A Kínai Népköztársaság mai külpolitikája (beleértve a retorikát és a tényleges nemzetközi aktivitást) a „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer, valamint a „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítésére való törekvés politikájának ismeretében válik értelmezhetővé.

A mai kínai külpolitika lényegi elemei

„Kínai fenyegetés”-elmélet versus „Kína békés fejlődése”-elmélet

A Kínán kívüli világban létezik egy széles körben osztott nézet, amelyet gyakorta úgy nevezünk: „kínai fenyegetés”-elmélet (*China threat theory*). Ezen elmélet szerint nagy a valószínűsége annak, hogy a Kínai Népköztársaság a jövőben akár katonai erőt is bevet érdekeinek érvényre juttatása érdekében, és potenciális katonai fenyegetést jelent a világ (legalábbis annak vele nem szövetséges része) számára.¹⁴

Mint fentebb említettük, az a tény, hogy számos ország úgy tekint Kínára, mint katonai biztonságát veszélyeztető országra, Kína nemzetközi befolyásának növekedését, érdekérvényesítő képességét jelentős mértékben korlátozza. Ebből következően Kína igyekszik eloszlatni az általa jelentett katonai fenyegetéssel kapcsolatos félelmeket, igyekszik cáfolni és eliminálni a „kínai fenyegetés”-elméletet. Ebből a célból a 2000-es évek első felében kidolgozott és 2003 óta rendkívül nagy erővel propagál egy ellenelméletet, amely először a „Kína békés felemelkedése” (*Zhongguo de heping jueqi* 中国的和平崛起; *China's Peaceful Rise*) nevet kapta, majd nem sokkal később, attól tartva, hogy a „felemelkedés” (*jueqi* 崛起) szó egyesekben félelmet kelthet, az elmélet hivatalos megnevezését megváltoztatták, és azóta

¹³ A kifejezést lásd például: XI 2017.

¹⁴ BALÁZS 2012, 117.; LANTEIGNE 2016, 5.

„Kína békés fejlődése” (*Zhongguo de heping fazhan* 中国的和平发展; *China's Peaceful Development*) néven hivatkoznak rá. A „Kína békés fejlődése”-elmélet fő konklúziói így foglalhatók össze: Kína más fejlődési utat jár be, mint a világtörténelem más jelentős befolyásra szert tett országai, és Kína soha nem fog letérni a békés útról, Kína békés gazdasági, társadalmi fejlődésre vágyik, és alapvető érdeke, hogy békés nemzetközi környezet vegye körül, mert fejlődése csak így biztosítható, fenntartható. A „Kína békés fejlődése”-elmélet a Kínai Kommunista Párt negyedik vezetői generációja idején, vagyis a Hu Jintao-érában (Hu Csin-tao) Kína külpolitikai kommunikációjának alapvető elemévé vált.¹⁵

A mai kínai külpolitikai retorika lépten-nyomon hangsúlyozza, hogy Kína nem veszélyt jelent a világ békéjére és a nemzetközi rendre, hanem éppen hogy „a világ békéjének építője” (*shijie heping de jianshezhe* 世界和平的建设者)¹⁶ és a „nemzetközi rend védelmezője” (*guoji zhixu de weihuzhe* 国际秩序的维护者),¹⁷ aki „harmonikus világot” (*hexie shijie* 和谐世界)¹⁸ szeretne.

Az értéksemlegesség fontosságának hangsúlyozása a külpolitikában

Mint fentebb említettük, a Kínai Népköztársaság külpolitikai mozgásterét, érdekérvényesítő képességét, befolyásának növekedését az is jelentősen korlátozza, hogy a kínai belpolitikában, kormányzásban, jogrendszerben megjelenő értékrend sok esetben szöges ellentétben áll a Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőzően fennálló nemzetközi rendszer domináns szereplőinek értékrendjével. E probléma kezelése érdekében a kínai külpolitika prioritásai közé tartozik az értéksemlegesség fontosságának hangsúlyozása, annak hirdetése, hogy Kína a nemzetközi kapcsolatok területén értéksemleges, elfogadja más országok eltérő értékrendjét, politikai berendezkedését stb., és ezt várja más országoktól is Kínával szemben.

A kínai külpolitika legfontosabb alapelvei közé tartozik a Kínában „két *chao*” (*liang-chao* 两超) néven emlegetett két szabály.¹⁹ A „két *chao*” kifejezés két kínai szóra utal, a „felülemelkedés” (*chaoyue* 超越) és a „pártatlanság” (*chaotuo* 超脱) szavakra, amelyek egyaránt a *chao* szótaggal kezdődnek. A „két *chao*” szabály lényege a következő:

1. Nemzetközi kapcsolataiban Kína fontosnak tartja az ideológiai különbségeken való „felülemelkedést” (*chaoyue* 超越). Az ideológiai, gondolkodásbeli eltéréseknek nem szabad befolyásolniuk Kína és a világ más országai közötti viszonyt, együttműködéseket.
2. Azokban a kérdésekben, amelyek nincsenek közvetlen hatással Kína érdekeinek érvényesülésére, Kína pártatlan (*chaotuo* 超脱) marad, kerüli az állásfoglalást. (Ez az oka annak is, hogy Kína hivatalosan igen ritkán fejt ki véleményét még a világsajtó érdeklődésének homlokterében álló nemzetközi konfliktusokról is, ha feltétlenül szükséges nyilatkoznia, akkor pedig rendszerint elfogulatlan, nem áll egyik fél oldalára sem, és a békés rendezés fontosságára hívja fel a felek figyelmét.)

¹⁵ ZHENG 2008, 23–31.; GXB 2011; BALÁZS 2012, 117–123.; LANTEIGNE 2016, 18., 35–39.; CHENG 2016, 141–143.

¹⁶ Xi 2017.

¹⁷ Xi 2017.

¹⁸ ZHENG 2008, 27–31.; CHENG 2016, 141–143.

¹⁹ ZHENG 2008, 18.; DCCBW 2009, 320.

A kínai külpolitikai retorika gyakran hangoztatja azt is, hogy Kína számára fontos a „harmonia a különbözőségek ellenére” (*he er bu tong* 和而不同),²⁰ azaz Kína fontosnak tartja, hogy a világ országai eltérő kultúrájuk, értékrendjük, politikai berendezkedésük ellenére is egymással harmóniában létezzenek,²¹ illetve hogy „a különbségek megőrzésével egyidejűleg keresni kell azt, hogy mi a közös” (*qiu tong cun yi* 求同存异).²²

A közös érdekek hangsúlyozása

Korábban kitértünk arra is, hogy Kína nemzetközi mozgásterét az is szűkíti, befolyásának növekedését az is gátolja, hogy számos országban (köztük kiemelten a Kína nagyhatalomává válását közvetlenül megelőzően fennálló nemzetközi rendszer legbefolyásosabb országaiban) a társadalom meghatározó szereplőinek jelentős része vélekedik úgy, hogy *Kína érdekei számos területen ütköznek saját országuk érdekeivel*. Nem véletlen, hogy a kínai külpolitika e probléma elhárítását, az általa okozott károk minimalizálását, illetve az ilyen típusú szemléletmód megváltoztatását is egyik elsődleges feladatának tekinti.

Ez az oka annak, hogy az alábbi üzenetek a kínai külpolitikai kommunikáció alapvető elemei, szinte kötelezően hangsúlyozandó témái közé tartoznak:

- Kína „kölcsonösen hasznos, win-win” (*huli gongying* 互利共赢)²³ együttműködéseket folytat a világ országaival.
- Kína „a saját fejlődése által gyorsítja régiója és a világ közös fejlődését” (*yi zhide fazhan cujin diqu he shijie gongtong fazhan* 以自己的发展促进地区和世界共同发展).²⁴
- Kína „saját fejlődésének megvalósítása során tekintettel van partnerei, különösen a fejlődő országok jogos érdekeire is” (*zai shixian benguo fazhan de tongshi jiangu duifang tiebie shi fazhanzhong guojia de zhengdang guanqie* 在实现本国发展的同时兼顾对方特别是发展中国家的正当关切).²⁵
- Kína semmilyen szín alatt nem tesz olyat, hogy „mások kárán húz hasznót” (*sun ren li ji* 损人利己).²⁶
- Kína és azok az országok, amelyekkel együttműködik, egy „érdekközösségbe” (*liyi gongtongti* 利益共同体),²⁷ sőt egy „sorsközösségbe” (*mingyun gongtongti* 命运共同体)²⁸ tartoznak. Kína voltaképpen „az emberiség sorközösségét építi” (*goujian renlei mingyun gongtongti* 构建人类命运共同体).²⁹

²⁰ Xi 2017.

²¹ Megjegyzendő, hogy a *he er bu tong* 和而不同 kifejezés Konfuciusz egyik mondásából származik, ugyanakkor ő más kontextusban és más értelemben használta ezeket a szavakat. A kínai külpolitikai retorika kontextusában azonban az ismertetett jelentést hordozza a kifejezés.

²² ZHENG 2008, 29–30.

²³ GFG–WB–SB 2015, 211.; Xi 2017.

²⁴ ZRGWB.

²⁵ ZRGWB.

²⁶ ZRGWB.

²⁷ GFG–WB–SB 2015, 212.

²⁸ GFG–WB–SB 2015, 212.; Xi 2017.

²⁹ Xi 2017.

A békés egymás mellett élés öt alapelve

A mai kínai külpolitikának továbbra is az alappillérei közé tartozik az az évtizedekkel korábban kialakított, nagy múltú elvrendszer, amely „a békés egymás mellett élés öt alapelve” (kínai neve: *heping gongchu wuxiang yuanze* 和平共处五项原则; gyakran emlegetik még indiai nevén: *panchsheel* vagy *panca sila*) nevet kapta. Zhou Enlai (Csou En-laj) 周恩来 kínai miniszterelnök és Jawaharlal Nehru indiai miniszterelnök 1954-ben írta alá azt a dokumentumot, amelyben Zhou Enlai kezdeményezésére lefektették a békés egymás mellett élés öt alapelvét. Ez az öt alapelv máig a kínai külpolitika legfontosabb alapelvei közé tartozik. A békés egymás mellett élés öt alapelve az alábbiakat foglalja magában:³⁰

1. Egymás területi integritásának és szuverenitásának kölcsönös tiszteletben tartása.
2. Tartózkodás az agressziótól.
3. A belügyekbe való be nem avatkozás.
4. Egyenlőség és kölcsönös hasznosság.
5. Békés egymás mellett élés.

A „négy ne” politikája

A Kínai Népköztársaság „kétvágányos” külpolitikai cél-, eszköz-, érdek- és értékrendszerének mind a mai napig alapvető fontosságú része a „négy ne” (*si bu* 四不 vagy *si ge bu* 四个不) politikája, amely még a Deng-érában alakult ki. Elvrendszere kitűnően szemlélteti a „kétvágányos” kínai külpolitika működését és egyes sajátosságait. A „négy ne” politikájának alapelvei a következők:

- „Ne legyünk zászlóvivők” (*bu kang qi* 不扛旗)³¹ – vagyis: „ne legyünk valamely ideológia szószólói és terjesztői”. Ez az elv azt hivatott kifejezni, hogy Kína olyan ország, amely nem kívánja más országokkal átvettetni, azokra ráerőltetni saját értékrendjét, elveit, politikai nézeteit és berendezkedését. Fontos észrevenni, hogy ezzel Kína saját magát a világtörténelem számos nagyhatalmával szemben, így az egykori Szovjetunióval és a jelenkori Amerikai Egyesült Államokkal szemben is pozicionálja. Ezen alapelv hangsúlyozásával Kína olyan alternatív nagyhatalomként jelenik meg a világ országai előtt, amely nem várja el tőlük saját értékrendjének, elveinek, politikai nézeteinek és berendezkedésének átvételét. Ez a külpolitikai retorika egyrészt segít Kína számára *elkerülni az értékrendi konfrontálódást* más országokkal, másrészt a Kína nagyhatalommá válása előtti világrend domináns országainak értékrendjét nem osztó országok számára *vonzó nagyhatalmi alternatívát kínál*.
- „Ne legyünk a fej” (*bu dang tou* 不当头)³² – vagyis: „ne legyünk vezetők”. A kínai külpolitikai retorikának ez az eleme azt hivatott hirdetni, hogy Kína nem akar semmilyen országcsoporthoz állni, nem kíván semmilyen hatalmi blokk vezetőjévé válni. Ezzel ismételten megkülönbözteti magát mind a volt Szovjetuniótól, mind az Amerikai Egyesült Államoktól, és olyan alternatív nagyhatalomként jeleníti meg

³⁰ ZHENG 2008, 12., 19.; GFG–WB–SB 2015, 211.; LANTEIGNE 2016, 9.

³¹ ZHENG 2008, 18–19.; NIU 2010, 254.

³² ZHENG 2008, 18–19.; NIU 2010, 254.

önmagát, amely minden vele együttműködő országgal egyenrangú félként kooperál (*pingdeng hezuo* 平等合作). Ezzel a külpolitikai kommunikációval ismét kettős haszonra tesz szert: egyrészt *kerüli a konfrontációt* mindazokkal, akik nem látnák szívesen Kínát egy országcsoport, egy hatalmi blokk élén, másrészt számos ország számára *vonzó nagyhatalmi alternatívát kínál*.

- „Ne konfrontálódjunk” (*bu duikang* 不对抗)³³ – explicit kifejtése annak, hogy a kínai külpolitika alapelvei közé tartozik a konfrontáció kerülése.
- „Ne szerezzünk magunknak ellenségeket” (*bu shu di* 不树敌)³⁴ – a kínai külpolitikának úgy kell működnie, hogy lehetőleg egyetlen országot se állítson szembe Kínával.

Mint a fentiekből kitűnik, a „négy ne”-politika mind a négy alapelvének egyik fő célja a világ országaival való konfrontálódás elkerülése, és ezzel Kína nemzetközi mozgásterének szélesítése, érdekérvényesítő képességének fokozása, befolyásának növelése.

Gyakran hangoztatott alapelvek

A kínai külpolitika gyakran hangoztatott alapelvei közé tartozik, hogy a Kínai Népköztársaság *elutasítja a katonai szövetségekben való részvételt* (*bu jiemeng* 不结盟).³⁵ Ez egyértelműen nonkonfrontatív külpolitikai retorikának tekinthető, és valóban igaz az, hogy a Kínai Népköztársaság nem tagja olyan multilaterális katonai szervezetnek, mint például a NATO vagy korábban a Varsói Szerződés volt. Ugyanakkor fontos látni, hogy Kína ezzel egyidejűleg *bilaterális szinten* építi katonai szövetségeit, számos országgal folytat szoros katonai együttműködést. Kína fontos katonai partnerei közé tartozik Oroszország, Észak-Korea, Irán, Pakisztán, és még hosszan folytathatnánk a sort, de már ez a néhány példa is jól mutatja, hogy Kína partnerei között komoly katonai potenciállal rendelkező országok vannak. Kínának számos országgal van katonai együttműködést érintő bilaterális szerződése, beleértve Oroszországot és Észak-Koreát is. A Kína és Észak-Korea között 1961-ben létrejött, Zhou Enlai és Kim Ir-szen által aláírt *A Kínai Népköztársaság és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Baráti Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződése* (*Zhonghua Renmin Gongheguo he Chaoxian Minzhuzhuyi Renmin Gongheguo Youhao Hezuo Huzhu Tiaoyue* 中华人民共和国和朝鲜民主主义人民共和国友好合作互助条约) című bilaterális egyezményben mindkét fél kötelezettséget vállal arra, hogy katonai segítséget nyújt a másiknak, ha azt bármely ország részéről fegyveres támadás éri. A szerződés második cikkelye így szól:

„A szerződő felek garantálják, hogy minden eszközzel igyekeznek megakadályozni, hogy bármely ország bármely szerződő fél ellen agressziót kövessen el. Amennyiben

³³ ZHENG 2008, 18.

³⁴ ZHENG 2008, 18.

³⁵ LI 2006, 150.; ZHENG 2008, 13.; LANTEIGNE 2016, 9.

³⁶ YHHT 1961.

valamely szerződő felet bármely ország vagy országcsoport részéről fegyveres támadás éri, és emiatt hadiállapot áll be, a másik szerződő félnek kötelessége haladéktalanul minden erejével katonai és egyéb támogatást biztosítani számára.”

A kínai külpolitikai retorika gyakran visszatérő fordulata az is, hogy Kína „ellenzi a hegemóniát” (*fandui baquanzhuyi* 反对霸权主义) vagy „ellenzi a hegemonia minden formáját” (*fandui renhe xingshide baquanzhuyi* 反对任何形式的霸权主义).³⁷ Ezt a fordulatot még a hidegháború időszakából örökölte a kínai külpolitikai retorika, manapság elsősorban az Amerikai Egyesült Államokkal összefüggésben szokták használni. Ezenfelül Kína gyakorta hangsúlyozza, hogy Kína „soha nem válik hegemónná” (*yongyuan bu cheng ba* 永远不称霸).³⁸

Ugyancsak fontos külpolitikai alapelv, hogy Kína elutasítja a „hatalmi politizálást” (*fandui qiangquan zhengzhi* 反对强权政治),³⁹ tehát megengedhetetlennek tartja, hogy egy ország erőszakkal, fegyverei erejével kényszerítse rá akaratát egy másik országra.

A kínai külpolitika gyakran hangoztatott alapelve továbbá, hogy Kína „nem vesz részt fegyverkezési versenyben” (*bu gao junbei jingsai* 不搞军备竞赛).⁴⁰ Tény, hogy a korábban elmondottak miatt Kína érdekeivel ellentétes az, ha a világ gyors ütemben fegyverkező, katonai fenyegetést jelentő országnak látja. Ezért bár a világ egyik legjelentősebb nukleáris arzenálját birtokolja, bár látványos haditechnikai fejlesztéseket hajt végre (például repülőgép-hordozó anyahajó beszerzése és építése, saját gyártású lopakodó vadászgépek fejlesztése), bár a világ második legnagyobb katonai költségvetésével rendelkezik, bár védelmi célú kiadásait rendkívül dinamikusan növeli, ennek ellenére Kína komoly energiát fordít arra, hogy meggyőzze a világot arról, hogy „nem vesz részt fegyverkezési versenyben”.

Kína alapvető nemzeti érdekei

A külpolitikát természetesen meghatározza, hogy mit tekint egy ország alapvető nemzeti érdekeinek. A Kínai Népköztársaság 2011-ben egy hivatalos dokumentumban⁴¹ az alábbiakat jelölte meg „alapvető nemzeti érdekeként” (*hexin liyi* 核心利益):

- Az ország szuverenitása.
- Az ország biztonsága.
- Az ország területi integritása.
- Az ország egyesítése.⁴²
- Az alkotmányban rögzített államberendezkedés és politikai rendszer stabilitása.
- A gazdaság és a társadalom fenntartható fejlődése.

³⁷ LI 2006, 151.; ZHENG 2008, 12., 25.; LANTEIGNE 2016, 9.

³⁸ ZHENG 2008, 17., 19., 23., 25.

³⁹ ZHENG 2008, 23., 25.; LANTEIGNE 2016, 9.

⁴⁰ ZHENG 2008, 25.; LANTEIGNE 2016, 9.

⁴¹ GXB 2011.

⁴² Értsd: Tajvan egyesülése a szárazföldi Kínával.

Az „egy Kína” elv

Az „egy Kína” elv (*yige Zhongguo yuanze* 一个中国原则) lényege,⁴³ hogy a világon csak egyetlen Kína létezik, ennek az egyetlen Kínának egyaránt része Tajvan és a szárazföldi Kína, és e kettőnek egyetlen hivatalos kormánya van, ez pedig nem más, mint a pekingi kormány. A Kínai Népköztársaság a más országokkal történő diplomáciai kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás alapjának tekinti az „egy Kína” elvet. Másként fogalmazva: nem létesít diplomáciai kapcsolatot, illetve megszakítja diplomáciai kapcsolatait azokkal az országokkal, amelyek nem fogadják el az „egy Kína” elvet. Az „egy Kína” elvet ma már a világ országainak túlnyomó része (köztük például az Amerikai Egyesült Államok, Németország vagy Magyarország) deklaráltan elfogadja.

A kínai külpolitika prioritásai

A mai kínai külpolitika egyik prioritása a szomszédos országokhoz (*lin guo* 邻国) fűződő viszony fejlesztése, ápolása.⁴⁴ A Kínai Népköztársaság a világ egyik legnagyobb kiterjedésű országa, a világ leghosszabb szárazföldi határvonalával rendelkezik, 14 országgal van közös szárazföldi határa. Közülük több országgal szárazföldi határvonalat érintő, a mai napig fennálló határvitája van, arról nem is beszélve, hogy számos tengeri terület hovatarozása miatt több tengeri szomszédjával is vitában áll. Ugyanakkor szárazföldi határaival kapcsolatos vitáit az utóbbi évtizedekben legtöbb szomszédjával már rendezte. A határárkérdések megoldása, a velük összefüggő viták lezárása fontos Kína számára, többnyire bilaterális szerződések keretében igyekszik rendezni ezeket az ügyeket. A vele szomszédos országokkal Kína igyekszik szoros kapcsolatot fenntartani, intenzív gazdasági-kereskedelmi tevékenységet bonyolítani, és lehetőleg jószomszédi viszonyt ápolni.

A kínai külpolitika másik prioritását a „nagy országokhoz” (*da guo* 大国) fűződő kapcsolatok fejlesztése, ápolása jelenti. A kínai külpolitika a „nagy országok” kategóriába saját magát, illetve az alábbiakat sorolja: Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és az Európai Unió (annak ellenére, hogy az utóbbi nem ország, ez a besorolás így kezeli). Kína számára ez a két ország és az Európai Unió rendkívül fontos. Nem csupán azért, mert mindhárom a jelenlegi világrend meghatározó szereplője, hanem egyebek mellett azért is, mert az Európai Unió Kína legnagyobb kereskedelmi partnere, az Amerikai Egyesült Államok Kína második legnagyobb kereskedelmi partnere, Oroszország pedig Kína legfontosabb stratégiai partnere. A mai kínai külpolitika azt hangsúlyozza, hogy Kína és a „nagy országok” között „új típusú nagy ország relációnak” (*xinxing daguo guanxi* 新型大国关系) kell létrejönnie. Az „új típusú nagy ország relációt” a következők jellemzik: a konfliktusok kerülése (*bu chongtu* 不冲突), a konfrontáció kerülése (*bu duikang* 不对抗), a kölcsönös tisztelet (*xianghu zunzhong* 相互尊重), az együttműködés (*hezuo* 合作) és a nyertes-nyertes (*gongying* 共赢) viszony.⁴⁵ Kínai értékelések szerint Kína és Oroszország kapcsolata példája annak, hogy miként lehet kialakítani az „új típusú nagy ország relációt”.

⁴³ GXB 2000.

⁴⁴ YANG 2014, 11–12.

⁴⁵ TAN 2015, 1–3.

A kínai külpolitika prioritásai közé tartozik továbbá a fejlődő országokhoz fűződő viszony fejlesztése.⁴⁶ Ezen prioritásnak komoly tradíciói vannak. Gondoljunk csak arra, hogy az 1960-as évek bipoláris világrendjének keretrendszerében, amikor Kína egyszerre állt szemben a Szovjetunió vezette szocialista táborral (amelyet revizionistának bélyegzett) és az Amerikai Egyesült Államok szövetségi rendszeréhez tartozó országokkal (amelyeket imperialistának tekintett), Peking arra törekedett, hogy az akkori világrendet tripolarizálja, mégpedig oly módon, hogy a harmadik világ országaiból szervez saját szövetségesi rendszert, és e tábor vezetőjeként, harmadik nagyhatalomként rajzolja át a korabeli világrendet. Ez a törekvése akkoriban nem válhatott valóra, elsősorban azért, mert Kína akkoriban nem rendelkezett az ehhez szükséges gazdasági fundamentumokkal. Ma a fejlődő országokban Kína több okból is komoly lehetőségeket lát. Egyrészt fontos politikai szövetségesei, partnerei vannak a fejlődő országok között. Számos mérőszám alapján Kína maga is még mindig a fejlődő országok közé tartozik, így Kínának és más fejlődő országoknak meglehetősen sok közös vagy hasonló problémával kell szembenézniük. Ráadásul mivel számos fejlődő ország politikai értékrendje, nézetei, alapelvei, Kínához hasonlóan, meglehetősen eltérnek a Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőző világrend domináns szereplőitől (döntően az Amerikai Egyesült Államokétól), ezért Kína és egyes fejlődő országok között viszonylag könnyű politikai konszenzusokat és szövetséget kialakítani. Másrészt Kína komoly gazdasági, kereskedelmi potenciált lát a fejlődő országokkal való együttműködésben.

A mai kínai külpolitika alapvető törekvései közé tartozik az ország multilaterális diplomáciájának további fejlesztése. A Kínai Népköztársaság évtizedeken keresztül idegenkedett a multilaterális diplomáciától, sokáig az „imperializmus” eszközének tekintette azt. Az 1990-es évek vége, 2000-es évek eleje döntő fordulatot hozott ezen a téren. Ettől kezdve ugyanis Kína multilaterális diplomáciája rendkívül intenzív és látványos fejlődésnek indult. Kína ma már egyrészt aktívan részt vesz a multilaterális szervezetek munkájában, másrészt maga is szervez multilaterális együttműködési szervezeteket, fórumokat, mechanizmusokat. Ezek közül ki kell emelnünk a Kína-központú multilaterális együttműködéseket, mint amilyen például a fentebb már említett Kína–Afrika Együttműködési Fórum, Kína – Arab Államok Együttműködési Fórum, Kína – Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége Fórum vagy a Kína – Közép- és Kelet-európai Országok Együttműködése. Kína ezeken a multilaterális együttműködéseken keresztül rendkívül hatékonyan képes erősíteni nemzetközi befolyását.⁴⁷

A Kínai Népköztársaság külpolitikájának két további prioritása a külföldi segélyezés fejlesztése, illetve a külföldön élő kínaiak érdekeinek védelme. Ez utóbbi azért is különösen figyelemreméltó, mert ma már a világ számos országában él jelentős létszámú kínai közösség.

Végül, de korántsem utolsósorban a kínai külpolitika prioritásai közé tartozik az úgynevezett Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezés sikerre vitele. Ezzel a prioritással az alábbiakban kiemelten foglalkozunk.

⁴⁶ ZHENG 2008, 191–229.; YANG 2014, 12–13.

⁴⁷ ZHENG 2008, 231–275.; LEHOCZKI 2012, 49–68.; CHENG 2016, 143–149.

Az Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezés

A mai kínai külpolitika egyik kiemelt törekvése, hogy minél több országot és minél nagyobb mélységben vonjon be az Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezés (kínaiul: *yi dai yi lu* 一带一路; korábbi angol elnevezése: One Belt One Road; jelenlegi hivatalos angol elnevezése: The Belt and Road Initiative, BRI) keretében történő együttműködésbe. A kínai külpolitikai retorika szerint az Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezés fő célja, hogy létrejöjjön egy Selyemút Gazdasági Övezet (*Sichou zhi lu jingjidai* 丝绸之路经济带) és egy 21. Századi Tengeri Selyemút (*21 shiji haishang sichou zhi lu* 21世纪海上丝绸之路), amely „nemzetközi gazdasági együttműködési folyosókkal” (*guoji jingji hezuo zoulang* 国际经济合作走廊) hálózza be az ázsiai, európai és afrikai kontinenst, a partjaikhoz vezető tengereket és óceánokat, és Kínát összeköti Európa, Afrika és Ázsia számos területével, továbbá Ausztrália térségével. A kezdeményezés be kívánja vonni az együttműködésbe a délkelet-ázsiai térség országait, Mongóliát, Oroszországot, az arab országokat, Iránt, a kelet-közép-európai országokat és még sok más országot. A Selyemút Gazdasági Övezet létrehozásával kapcsolatos célkitűzést 2013 szeptemberében Kazahsztán fővárosában, míg a 21. Századi Tengeri Selyemút létesítésével kapcsolatos terveket ugyanezen év októberében az indonéz parlamentben fogalmazta meg először Xi Jinping (Hszi Csin-ping), a Kínai Népköztársaság elnöke. Az Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezésre sokan egyfajta „kínai Marshall-tervként” tekintenek.⁴⁸

A kínai kezdeményezés megszületésének előzménye, hogy az Obama-adminisztráció idején fontos stratégiai irányváltás történt az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájában. Az Obama-adminisztráció Hillary Clinton külügyminisztersége (*Secretary of State*) idején, 2011-ben meghirdette a *rebalancing* (újraegyensúlyozás) vagy *pivot to Asia* (Ázsia felé fordulás) politikáját, amelynek céljai közé tartozott, hogy az Egyesült Államok az ázsiai és csendes-óceáni térségben jelentősen növelje katonai jelenlétét, erősítse meg már meglévő katonai szövetségeit, és építsen ki továbbiakat, intenzíven fejlessze katonai, politikai, gazdasági, kereskedelmi és civil kapcsolatait a térség országaival, és népszerűsítse körükben az amerikai értékrend fontos elemeit, beleértve az emberi jogok tiszteletben tartásának fontosságát és a demokratikus alapértékeket. A stratégia hangsúlyozta azt is, hogy a Dél-kínai-tenger térségében fontos a szabad hajózás (*freedom of navigation*) védelme, ami Kína számára azt üzent: az Egyesült Államok vitatja Kína egyes tengeri területiális igényeinek jogosságát.⁴⁹

Ez az amerikai külügyi stratégia súlyosan sértette Kína geostratégiai érdekeit, egyes kínai elemzők úgy fogalmaztak, hogy ezzel az Egyesült Államok „betette a lábát Kína udvarába”. A *rebalancing* vagy *pivot to Asia* stratégia nyomása alatt, annak ellensúlyozására hozta létre Kína saját ellenstratégiáját, az Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezést, amely segíti Kína befolyásának növekedését egyrészt az amerikai *rebalancing*-stratégia által megcélzott országokban, másrészt a világ számos más részén is, kiemelten beleértve az Egyesült Államok szövetségi rendszerébe tartozó európai országokat.

⁴⁸ GFG-WB-SB 2015, 208–222.

⁴⁹ CLINTON 2011; NAHOCZKY 2012, 111–116.; FANG-MA 2014, 188–192.

A soft power szerepe

A kínai külpolitika sikerének elengedhetetlen feltétele a *soft power* (puha erő) hatékony alkalmazása. Nem véletlen, hogy Kína a világ minden táján egymás után hozza létre kulturális intézeteit, ösztönzi a kultúrák közötti párbeszédet, a kínai és a külföldi *think tanke* közötti együttműködéseket, a Kínai Központi Televízió egyre több nyelven készít és közvetít műsort, és még hosszan folytathatnánk a sort. A *soft power* alkalmazása segíti Kínát abban, hogy szerte a világban csökkentse a Kínával összefüggő esetleges fenyegetettségérzést, elérje saját értékrendjének tiszteletben tartását vagy akár kisebb-nagyobb mértékű átvételét, csökkentse az érdekek ütközésétől való félelmet, változtasson számos Kína számára előnytelen perpcpción, számára ideális módon formálja az ország imázsát, fokozza az ország vonzerejét, „elmondja a kínai narratívát” (*jianghao Zhongguo gushi* 讲好中国故事), „célba juttassa Kína hangját” (*chuanbohao Zhongguo de shengyin* 传播好中国的声音). Nagymértékben segíti tehát a kínai külpolitikát az előtte tornyosuló akadályok elhárításában, a kialakult konfliktusok kezelésében, illetve a további konfrontációk elkerülésében.

Két vágányon az új világrend felé

Mint arra rámutattunk, a „kétvágányos” külpolitikai cél-, érték-, érdek- és eszközrendszer egyik fő célja a „kétvágányos” nemzetközi rendszer kiépítése, és ennek segítségével egy új, Kína által jelentősen befolyásolt vagy Kína által dominált világrendbe való átmenet. Ennek során Kína (a nemzetközi katonai szervezetek kivételével) támogatja a jelenlegi nemzetközi rendszer fennállását és működését, annak aktív, megbecsült és lehetőleg egyre befolyásosabb szereplője kíván lenni, miközben igyekszik a fennálló rendszeren belül számára kedvező reformokat kiharcolni. Ezzel egyidejűleg ugyanakkor hozzákezd egy általa dominált, a korábbival párhuzamosan létező nemzetközi intézményrendszer, gazdasági, politikai, katonai együttműködési rendszer kialakításához, amely a jövőben képes lehet zökkenőmentesen leváltani, helyettesíteni a korábbi rendszert. Elsősorban a fennálló rendszer azon elemeivel igyekszik párhuzamosságot kiépíteni, amelyek a Kína számára ideális mértékű befolyást nem garantálják.

A Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőző világrendben már létezett és ma is létezik egy Kína katonai hatalmát korlátozó katonai szövetségi, együttműködési rendszer, amelynek tagjai az Amerikai Egyesült Államok és katonai szövetségesei (beleértve egyebek mellett a NATO-t, Japánt, Dél-Koreát és Ausztráliát is). Kína a „kétvágányos” külpolitikai eszközrendszere segítségével úgy kezelte ezt a problémát, hogy kiépített egy ezen katonai blokkal párhuzamosan fennálló, bilaterális katonai egyezményeken nyugvó, saját katonai szövetségi rendszert, miközben igyekezett a lehető legnagyobb mértékben elkerülni a konfrontációt a vele szemben álló katonai blokkal. Kína nagyhatalmi gravitációjának erővonalai katonai területen mostanra *de facto* bipolarizálták a világrendet, létrejött egy olyan, az Amerikai Egyesült Államokkal és szövetségeseivel szemben álló katonai együttműködési rendszer, amelynek centrumában Kína és Oroszország, az ENSZ Biztonsági Tanács két állandó tagja foglal helyet. A konfrontáció elkerülésének egyik eszköze éppen az volt, hogy ez a katonai szövetségi rendszer nem tömörült (a NATO-hoz hasonló) multilaterális katonai szervezetbe, és a multilaterális katonai szerveződések területén *fenntartotta a világban*

kialakult status quót. Ezzel lényegesen kevésbé látványossá tette a bipolarizálódás folyamatát, és lényegesen kevésbé látványossá teszi a jelenben is a bipolaritás jelenségét.

A nemzetközi gazdasági és politikai rendszer meghatározó intézményei, szervezetei jelentős részben a múlt olyan időszakában jöttek létre, amikor a Kínai Népköztársaság még nem volt nagyhatalmi pozícióban, így csak kismértékben vagy egyáltalán nem tudott rájuk hatást gyakorolni. Többségében olyan „klubok” ezek, ahol a szabályokat más, korábbi tagok alkották meg, alakították ki. A nagyhatalommá vált Kínai Népköztársaság azonban lényegesen több beleszólást szeretne a nemzetközi gazdasági és politikai rendszer azon meghatározó intézményeinek, szervezeteinek működésébe, döntéseibe, amelyek még nagyhatalommá válása előtt jöttek létre. Ezeket ugyanakkor többségében mind a mai napig a Kína nagyhatalommá válását közvetlenül megelőző időszak legbefolyásosabb szereplői dominálják. Ennek megváltoztatása érdekében Kína két úton halad: egyrészt ezen intézményeken, szervezeteken belül, azok tagjaként igyekszik neki kedvező reformokat kiharcolni, másrészt amennyiben ezek a szervezetek, intézmények a Kína számára ideális befolyást nem biztosítják, igyekszik párhuzamos szervezeteket, intézményeket létrehozni, amelyek hosszú távon akár át is vehetik a korábbiak helyét. Új „klubokat” hoz létre, amelyeknek már ő határozza meg a szabályait.

Kína hosszú ideje sérelmezi például, hogy világgazdasági súlyához képest alacsony befolyással rendelkezik mind a Nemzetközi Valutaalapban (IMF), mind a Világbankban (World Bank). Erőfeszítései következtében a Nemzetközi Valutaalapban a közelmúltban emelkedett szavazati súlya 3,8%-ról 6%-ra, ami ugyanakkor még mindig jelentősen kevesebb, mint az Amerikai Egyesült Államok 16,5%-os szavazati súlya. A Világbankban szintén sikerült növelnie befolyását, 5% körüli szavazati súlya azonban messze elmarad az Amerikai Egyesült Államok 17% fölötti szavazati súlya mögött, és kevesebb, mint Japán 7% fölötti szavazati súlya. Ilyen körülmények között 2015-ben létrehozta az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bankot (*Yazhou Jichu Sheshi Touzi Yinhang* 亚洲基础设施投资银行; Asian Infrastructure Investment Bank; AIIB), amelyet sokan a Nemzetközi Valutaalappal, a Világbankkal és az Ázsiai Fejlesztési Bankkal, tehát végső soron a Bretton Woods-i alapokra épülő rendszerrel szemben álló intézménynek tartanak. Az intézmény székhelye Pekingben van, és Kína rendelkezik benne messze a legnagyobb szavazati súlyal, amely a 30%-ot közelíti.⁵⁰

Kína egyrészt a korábban létrejött nemzetközi szervezetek, intézmények, fórumok keretében folytat a világ országaival gazdasági és politikai együttműködést, párbeszédet (WTO, Világbank, Nemzetközi Valutaalap, APEC, Világgazdasági Fórum, G20 stb.), másrészt a saját maga által létrehozott és dominált nemzetközi szervezetek, intézmények, fórumok, mechanizmusok keretében (Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank, Új Fejlesztési Bank, Kína–Afrika Együttműködési Fórum, Kína – Arab Államok Együttműködési Fórum, Kína – Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége Fórum, Sanghaji Együttműködési Szervezet, Kína–ASEAN Szabadkereskedelmi Zóna, China–ASEAN 10+1 Csúcstalálkozó, Kína – Közép- és Kelet-európai Országok Együttműködése stb.). Ráadásul ez utóbbi nemzetközi szervezetek, intézmények, fórumok, mechanizmusok folyamatosan és dinamikusan sokasodnak, fejlődnek és egyre sokrétűbbé válnak (az együttműködést egyre több területre terjesztik ki).

⁵⁰ PRASAD 2017, 23–24.

Rendkívül szembeötlő jelenség az is, hogy Kína ma *erős integrálóerőt fejt ki* a nemzetközi térben, ennek része az is, hogy a szabadkereskedelem és a globalizáció szószólójává vált. Ezzel szemben Donald Trump hivatalba lépése óta, a befelé forduló *America first* politikával összefüggésben, az Amerikai Egyesült Államok egyre inkább és egyre gyakrabban *dezintegráló erőt fejt ki* a nemzetközi térben, ami jelentősen erodálja saját nemzetközi befolyásának fundamentumait, és hozzájárul a világrend átalakulásának felgyorsulásához.

A szemünk előtt épül tehát a „kétvágányos” nemzetközi rendszer, egyre szaporodnak a Kínai Népköztársaság külpolitikai cél-, érték- és érderendszerével harmonizáló, Kína által életre hívott és dominált nemzetközi szervezetek, intézmények, fórumok, mechanizmusok. A nyitott kérdés mindösszesen annyi, hogy Kína a külpolitikában is sikerrel alkalmazza-e azt a „kétvágányos” módszert, amelyet a belpolitikában és a gazdaságpolitikában korábban már sikerrel alkalmazott, és bekövetkezik-e az, hogy a Kína által létrehozott nemzetközi rendszer végül kiszorítja a korábbi, átveszi annak helyét, azaz felépül az elsődlegesen Kína által dominált világrend.

Felhasznált irodalom

- BALÁZS Dániel (2012): Kína békés felemelkedése. In P. SZABÓ Sándor szerk.: *A Sárkány közbelép – Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága és közigazgatási rendszere a 21. században*. Budapest, NKE Kínai Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központ. 117–123.
- CHANG, David Wen-Wei (1988): *China under Deng Xiaoping: Political and Economic Reform*. New York (US-NY), Palgrave Macmillan.
- CHENG, Joseph Yu-shek (2016): *China's Foreign Policy: Challenges and Prospects*. Singapore, World Scientific Publishing.
- CLINTON, Hillary (2011): America's Pacific Century. *Foreign Policy*, 2011. 10. 11. Elérhető: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century>
- DCCBW = Dalu Changyong Ciyu Bianji Weiyuanhui [大陸常用詞語編輯委員會] (2009): *Dalu changyong ciyu huibian* [大陸常用詞語彙編]. Taipei, Showwe Information.
- FANG Guangshun – MA Qiang (2014): Strategy of Rebalance to the Asia-Pacific in Obama's New Term and US Ideological Export. In QU Xing ed.: *China's New Diplomacy and the Changing World*. Beijing, World Affairs Press. 188–206.
- GFG–WB–SB = Guojia Fazhan Gaigewei [國家發展改革委] – Waijiao Bu [外交部] – Shangwu Bu [商務部] (2015): Tuidong gongjian Sichou Zhi Lu Jingji Dai he 21 Shiji Haishang Sichou Zhi Lu de yuanjing yu xingdong [推動共建絲綢之路經濟帶和21世紀海上絲綢之路的願景與行動]. In WANG Yiwei [王義桅]: *“Yidai yilu” – Jiyu yu tiaozhan* [“一帶一路”——機遇與挑戰]. Beijing, Renmin Chubanshe.
- GXB = Guowuyuan Xinwen Bangongshi [國務院新聞辦公室] (2000): *Yige Zhongguo de yuanze yu Taiwan wenti baipishu* [《一個中國的原則與台灣問題》白皮書]. Elérhető: www.scio.gov.cn/zfbps/ndhf/2000/Document/307945/307945.htm
- GXB = Guowuyuan Xinwen Bangongshi [國務院新聞辦公室] (2011): *Zhongguode heping fazhan baipishu* [《中國的和平發展》白皮書]. Elérhető: www.scio.gov.cn/tt/Document/1011394/1011394.htm
- HE Qin [何沁] (2007): *Zhonghua Renmin Gongheguo shi* [中華人民共和國史]. Beijing, Gaodeng Jiaoyu Chubanshe.

- JALAL, Mohammed Numan (2014): The China – Arab States Cooperation Forum: Achievements, Challenges and Prospects. In SUN, Degang – ZOUBIR, Yahia H. eds.: *Building a New Silk Road: China and the Middle East in the 21st Century*. Beijing, World Affairs Press. DOI: <https://doi.org/10.1080/19370679.2014.12023244>
- JORDÁN Gyula – TÁLAS Barna (2005): *Kína a modernizáció útján a XIX–XX. században*. Budapest, Napvilág.
- LANTEIGNE, Marc (2016): *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. London – New York (US-NY), Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315677224>
- LEHOCZKI Bernadett (2012): Multilateralizmus a kínai külpolitikában: globális és regionális hatások. In P. SZABÓ Sándor szerk.: *A Sárkány közbelép – Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága és közigazgatási rendszere a 21. században*. Budapest, NKE Kínai Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központ. 49–68.
- LI Baojun [李宝俊] (2006): *Dangdai Zhongguo waijiao gailun* [当代中国外交概论]. Beijing, Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe.
- LIU Hongwu (2014): President Xi Jinping’s visit to Africa and New Developments in Sino-African Relations. In QU Xing ed.: *China’s New Diplomacy and the Changing World*. Beijing, World Affairs Press. 323–347.
- MADDISON, Angus (2007): *Chinese Economic Performance in the Long Run. Second Edition, Revised and Updated: 960–2030 AD*. Paris, Development Center of the OECD. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264037632-en>
- NAHOCZKY Csaba (2012): Az Egyesült Államok ázsiai – csendes-óceáni stratégiája Kína szemszögéből. In P. SZABÓ Sándor szerk.: *A Sárkány közbelép – Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága és közigazgatási rendszere a 21. században*. Budapest, NKE Kínai Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központ. 111–116.
- NAUGHTON, Barry (1995): *Growing out of the Plan: Chinese Economic Reform, 1978–1993*. Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511664335>
- NIU Jun [牛军] (2010): *Zhonghua Renmin Gongheguo duiwai guanxi shi gailun (1949–2000)* [中华人民共和国对外关系史概论 (1949–2000)]. Beijing, Beijing Daxue Chubanshe.
- PRASAD, Eswar (2017): Path to Influence. *Finance & Development*, Vol. 54, No. 3. 22–25.
- P. SZABÓ Sándor (2011): A „pekingi konszenzus” – közigazgatás és gazdaságirányítás a Kínai Népköztársaságban. *Pro Publico Bono*, 2011/2. 149–162.
- P. SZABÓ Sándor (2012): Alkotmányos berendezkedés és kormányzás Kínában. In P. SZABÓ Sándor szerk.: *A Sárkány közbelép – Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága és közigazgatási rendszere a 21. században*. Budapest, NKE Kínai Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központ. 7–34.
- TAN Jihua [谭吉华] (2015): *Goujian Zhong Ou xinxing daguo guanxi yanjiu* [构建中欧新型大国关系研究]. Beijing, Guangming Ribao Chubanshe.
- WONG Yiu-chung (2005): *From Deng Xiaoping to Jiang Zemin: Two Decades of Political Reform in the People’s Republic of China*. Lanham (US-MD) – Boulder (US-CO) – New York (US-NY) – Toronto (CA-ON) – Oxford, University Press of America.
- XI Jinping [习近平] (2017): *Juesheng quanmian jiancheng xiaokang shehui Duoqu xinshidai zhongguo tese shehuizhuyi weida shengli – Zai Zhongguo Gongchandang Di Shijiu Ci Quanguo Daibiao Dahuishang de baogao* [决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利——在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告]. Elérhető: www.gov.cn/zhuanti/2017-10/27/content_5234876.htm

- YANG Jiechi (2014): Opening a New Page in China's Foreign Relations Under Complicated Changing International Circumstances. In QU Xing ed.: *China's New Diplomacy and the Changing World*. Beijing, World Affairs Press. 3–15.
- YHHT = *Zhonghua Renmin Gongheguo he Chaoxian Minzhuzhuyi Renmin Gongheguo Youhao Hezuo Huzhu Tiaoyue* [中华人民共和国和朝鲜民主主义人民共和国友好合作互助条约] (1961). Elérhető: www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/25/content_781.htm
- ZHANG, Wei-Wei (2010): *Ideology and Economic Reform Under Deng Xiaoping 1978–1993*. Abingdon, Routledge.
- ZHANG, Weiyang – YI, Gang (1997): China's Gradual Reform: A Historical Perspective. In TISDELL, Clement A. – CHAI, Joseph C. H. eds.: *China's Economic Growth and Transition: Macroeconomic, Environmental and Social/Regional Dimensions*. Commack, Nova Science Publishers. 19–55.
- ZHANG Xiaojing – CHANG Xin (2016): *The Logic of Economic reform in China*. Heidelberg – New York (US-NY) – Dordrecht – London, China Social Sciences Press – Springer.
- ZHENG Qirong [郑启荣] (2008): *Gaige kaifang yilai de Zhongguo waijiao (1978–2008)* [改革开放以来的中国外交 (1978–2008)]. Beijing, Shijie Zhishi Chubanshe.
- ZRGWB = *Zhonghua Renmin Gongheguo Waijiao Bu* [中华人民共和国外交部] (s. a.): *Huli gongying de kaifang zhanlüe* [互利共赢的开放战略]. Elérhető: www.mfa.gov.cn/chn//pds/ziliao/tytj/zcwj/t532492.htm
- ZZWBW = *Zhonggong Zhongyang Wenxian Bianji Weiyuanhui* [中共中央文献编辑委员会] (1983): *Deng Xiaoping wenxuan (yijiuiqiwu – yijiubaernian)* [邓小平文选 (一九七五——一九八二年)]. Beijing, Renmin Chubanshe.